

ГАРАЧЫ ЖНІВЕНЬ 1991 ГОДА

НАМ ЗАСТАЛОСЯ СВЯТА

Пакуль будуць жывыя гэтыя людзі, якія 9 Мая пры ўзнагародах, усхваляваныя і ўрачыстыя, выходзяць на вуліцы ў нашых гарадах і вёсках, будзе існаваць і Дзень Перамогі. І для іх, імя здзейснілі сапраў-

ды вялікі подзвіг, і для нас, маладзейшых, якія павінны помніць заўсёды: яны абаранялі сваю Радзіму, сваю зямлю, свой народ.
(Працяг фотарэпартажу на 4-й стар.)

СВАЕ ЛЮДЗІ Ў НЬЮ-ЙОРКСКАЙ ПУБЛІЧНАЙ БІБЛІЯТЭЦЫ

ЧАСТКА СЕНТЫМЕНТАЛЬНАЯ

Каб не спадарыня Зора Кіпель, то, напэўна, у гэтай славаце на ўвесь свет бібліятэцы пабываць мне так і не давялося б. Але ж Зора Кіпель — наш чалавек, беларужнай сваёй клетачнай думкай і кожным і таму, як прыязд-небудзь з Бацькаў-Нью-Йорк, яна кідае справы і становіцца отным гідом па біб-эларускіх кніжках і ў славянскім ад-е яна доўгія гады загадчыка. Тут жа, у да выхаду на рацавоў намеснікам новуковага аддзела доктар Вітаўт Кіпель. ослых дзяцей, якія алі дзедам і бабу-ры Зора і Вітаўт — домомы беларускія дзеячы, абцяжа-аствам спраў — у калыная пара, шчас-Баюся быць ба-разуменні і бачан-шчасця. І ўсё ж. За і сумеснага жыцця, е беспраблемнага, лі пачуцці пляшчот-нанасці і юначай (калі ўсё ў тваім ці выбранніцы рывабным і мілым атрымліваючы адзін і выгадавалі дзя-м адукацыю (сын ізіячы доктар, дач-— адвакат), занялі Даволі высокую пры-тупку ў амерыканскім гра-мадстве, дзякуючы толькі вы-сокаму прафесіяналізму і глыбокім ведам. Акрамя ўся-го гэтага, з'яўляюцца тым інтэлектуальным ядром, вакол якога гуртуецца свядомае бе-ларуская эміграцыя. Але спа-дар Вітаўт, хаця і вельмі моц-ны, энергічны чалавек, не будзь побач такога мяжлага і інтэлігентнага сябра, сапраўд-най сарэатніцы, магчыма, не су-меў бы ўтрымаць на сваіх пля-чах цяжар шматлікіх спраў і абавязкаў. Ды і спадарыня Зора (няхай прабачае яна мне смеласць гэтага сцвярджэння) без самаахярнай падтрымкі мужа, якая, напэўна, грун-туецца на яго высокай свядо-масці, паважлівых адносінах да яе ж да асобы, не змагла б

устаць упоравень з Вітаўтам, падняцца над бытам.

Адна дэталі. Ужо ў даволі сталым узросце спадарыня Зора вырашыла атрымаць да-даткова філалагічную адука-цыю. (У свой час яна скончыла факультэт аналітычнай хіміі ў адным з універсітэтаў Бельгіі). Паступіла ў інстытут на фа-культэт параўнаўчай літара-туры, спецыялізавалася ў літара-туры сярэднявечча. Шмат де-водзілася чытаць і па літара-туры, і па гісторыі. На лекцыі ж ездзіла пасля работы. Не трэба казаць, што гэта цяжка сямейнаму чалавеку. Звычайны класічны муж у такім выпадку што скажа жонцы? «Сядзі до-ма, нашто табе гэта?» Альбо: «Чаму гэта я з-за цябе буду пакутаваць?» Спадар Вітаўт Кіпель, да яго гонару, такога, напэўна, не гаварыў. Ён адво-зіў на машыне жонку на за-няткі, забіраў яе пасля, насіў кніжкі, дапамагаў рыхтавацца. Даволі дзіўная, заўважу, для савецкай жанчыны сітуацыя, амаль што неверагодная. Але я звярнула на яе ўвагу не з-за дробнай мяшчанскай цікаў-насці: маўляў, раскажу чытачу нешта такое інтымнае з жыцця вядомых людзей. Зусім не так.

Разважаючы над лёсам спа-дароў Кіпель, якія, безумоўна, самі па сабе неарды-нарныя асобы, прыкінула: а што атрымалася б з іх сям'і, жыві яны ўвесь час на Бела-русі? Напэўна, Кіпель не было б. Амерыканскае гра-мадства, сам лад жыцця, пры якім чалавеку ўвесь час трэба вучыцца, бо адукацыя і веды прэстыжныя, вымагалі пастаяннага самаўдаскана-лення. Нізі ж культурны ўзровень нашага грамадства, сама сістэма, якая не садзей-нічае праяўленню асабістай ініцыятывы, зацікаўленасці ча-лавека ў выніках працы, наў-рад ці далі б магчымасць рэалізаваць ім у такой меры свае здольнасці, патэнцыяльныя магчымасці на радзіме.

Мала прыёмнасці аб гэтым пісаць, але ж мусіць, бо праўда, і ад яе не варты бег-чы, таму што, не ўсвядоміў-шы яе, доўга яшчэ не выле-зем з духоўнай і эканамічнай багны.

(Заканчэнне на 7-й стар.)

Пасля звароту Беларускага таварыства «Радзіма» разам з іншымі грамадскімі арганізацы-ямі да замежных суайчыннікаў аб дапамозе мы часта чулі ад іх: «Чаму вы так позна зага-варылі пра чарнобыльскую катастрофу? Чаму аж праз чатыры гады пасля выбуху? — «Не ведалі, што гэта так трэгічна і жудасна», — звычайна даводзілася адказваць на падобныя пы-танні. Аднакапалітычны вобраз Чарнобыля выразна бачылі тыя, хто стаў тады ва ўладзе. Бачылі, разумелі, чым гэта пагражае, і цвёрдымі хлусілі свайму народу, ўводзілі ў зман сусветную грамадства: нічога страшнага — самі справімся. Прапануемы ўвазе чытачоў артыкул з газеты «Известия» паказвае, як рабілася вялікая хлус-ня пра аварыю на Чарнобыльскай АЭС у вышэйшых эшалонах улады.
(Стар. 3).

ВАКОЛ РЭФЕРЭНДУМУ

ШТО СКАЖА ВЯРХОЎНЫ САВЕТ?

Цэнтральная камісія па рэферэндуму зацвердзіла вынікі правэркі падпісных лістоў у падтрымку рэферэндуму і перадала сваё заключэнне ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь. На пытанне: «Ці лічыце вы неабходным правядзенне ўвосень 1992 года выбараў у высэйшы орган дзяржаўнай улады Рэспублікі Беларусь на аснове Закона «Аб выбарах народных дэпутатаў Беларусі», праект якога ўнесены апазіцыйнай БНФ у Вярхоўным Савеце, і ў сувязі з гэтым датэрміновы роспуск цяперашняга Вярхоўнага Савета?», 446 061 грамадзянін Беларусі адказаў станоўча, тым самым падтрымаўшы ініцыятыўную групу. На самым пачатку камісія, зрабіўшы падлік, назвала сапраўднай лічбу 442 032 галасы. Потым па розных прычынах былі адсеены яшчэ некалькі дзесяткаў тысяч падпісаў у выніку знойдзеных парушэнняў і недакладнасцей у прадстаўленых ёй спісах. Агулам прызнаны несапраўднымі больш 58 тысяч падпісаў.

Але і сабраных ініцыятыўнай групай больш 380 тысяч падпісаў у падтрымку рэферэндуму дастаткова, каб Вярхоўны Савет прыняў гэта да ведама і вызначыў час правядзення рэферэндуму. Якое рашэнне прымуць дэпутаты парламента?

АХВЯРЫ РЭПРЭСІЙ

КОЖНЫ ДРУГІ

Кожны другі жыхар Беларусі быў знішчаны талітарным рэжымам Сталіна.

Да такога вываду прыйшоў выкладчык Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Аляксандр Ганчароў.

Калі страты ў гады Вялікай Айчыннай вайны не выклікаюць сумненняў — у васьмімільённай рэспубліцы загінуў кожны чацвёрты яе жыхар, — то лічба 2,5 мільёна перш не называлася. Па словах Аляксандра Ганчарова, гэтыя даныя яму прадаставіла беларускае таварыства «Мартыралог».

Аднак вывады вучонага выклікалі прэчання тых асоб, якія займаюцца справамі рэабілітацыі.

УСХОД — ЗАХАД

КАНЦЭПЦЫЯ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ ІНТАРЭСАЎ

Новая грамадская арганізацыя — нацыянальны цэнтр стратэгічных ініцыятыў «Усход—Заход» створана ў Мінску. Яе заснавальнікамі выступілі народныя дэпутаты Рэспублікі Беларусь Дзмітрый Булахаў, Яўгеній Глушкewіч, Леанід Радкевіч і іншыя, а таксама прадстаўнікі ўрада, прамысловага бізнесу, вучоныя, дыпламаты, журналісты.

Галоўная задача НЦСІ «Усход—Заход» — выпрацоўка канцэпцыі нацыянальных інтарэсаў і нацыянальнага выбару, устанавленне на пастаяннай аснове эфектыўнага дыялога і ўзаемадзеяння паміж прадстаўнікамі дзяржаўных органаў і дзелавымі коламі Беларусі.

Прэзідэнтам НЦСІ «Усход—Заход» выбраны журналіст і палітолаг Анатоль Майсёна.

ДНІ ЭКАНОМІКІ

БЕЛАРУСЬ У ЛЕЙПЦЫГУ

Мы выкарысталі прайшоўшыя ў Лейпцыгу Дні эканомікі Рэспублікі Беларусь, у ліку іншага, і для таго, каб абудзіць цікавасць германскіх прадпрыемстваў да стварэння свабодных зон гандлю над Мінскам, Брэстам і Гроднам. Так падвёў вынікі двухдзённага форуму дзелавых людзей дзюж краіні намеснік старшыні Савета Міністраў Беларусі Міхаіл Мясніковіч. Па яго словах, Брэст і Гродна падыходзяць для гэтых мэт, бо размешчаны недалёка ад польскай граніцы. Сувязь з Мінскам таксама зручная дзякуючы размешчанаму паблізу аэрапорту. Акрамя таго, гэтыя рэгіёны з'яўляюцца месцам канцэнтрацыі прамысловых прадпрыемстваў, што здольна прыцягнуць замежны капітал.

ЖОДЗІНСКІ АСІЛАК

Шаснаццаць тон лесу можа падняць новы пагрузчык «БелАЗ-78201», створаны калектывам Беларускага аўтамабільнага завода ў Жодзіне. Першая такая машына прызначана для Усць-Ілімскага лесапрамысловага комплексу. На заводзе ж ідзе зборка яшчэ шасці. Раней такія машыны закупляліся за мяжой. НА ЗДЫМКУ: новы лесапагрузчык «БелАЗ-78201».

Арганізатары форуму — Усходні камітэт германскай эканомікі і Гандлёва-прамысловая палата Рэспублікі Беларусь — з задавальненнем успрынялі зацікаўленасць германскіх фірм у кантактах з беларускімі партнёрамі.

ПЕРШЫ КАМЕНЬ

І У ЧЫЖОЎЦЫ БУДЗЕ ЦАРКВА

У дзень 9 Мая, калі сталіца святкавала гадавіну Перамогі, у Мінску, на ўзгорку ля Чыжоўскага вадасховішча, адбылася адметная ўрачыстасць: быў закладзены першы камень у фундамент царквы, якая тут пачынае будавацца. Храм узводзіцца ў гонар «святога вялікамучаніка і пераможца Георгія з удзячнасцю госпаду Богу за дараваную перамогу і ў памяць усенароднага подзвігу ў Айчыннай вайне 1941—1945 г.г.».

Асвяціў добрую справу мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт.

На ўрачыстым богаслужэнні прысутнічаў Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслаў Шушкевіч.

«На мой погляд, праблема паратунку нацыі знаходзіцца ў прамой залежнасці ад ступені нацыянальнай самасвядомасці. Таго паратунку не абудзіцца, калі нацыя будзе раздзелена, разрэзана, разламана на розныя па ментальнасці часткі. Калі адны з іх будуць захоўваць вернасць «сацыялістычнаму выбару», другія зробіцца прыхільнікамі чыста эканамічнага, камерцыйнага развіцця, грэбуючы нацыянальнай культурай, іншыя наогул пагрузіцца ў наняверцы, абьякаваці, апалтычнасці — хай будзе як-небудзь, абы без вайны. Тады мы доўга будзем мэнчыца ў беднасці ды зайздросціць прыбалтам ці ўкраінцам, якія, вядома ж, жывуць лепей за нас. Бо заслужылі тое герад людзьмі і Богам, не перастаючы, змагаліся за родную мову, нацыянальную культуру, адстойвалі дзяржаўнасць. А іхнія кіраўнікі, нават нядаўнія камуністы, найперш адчувалі сябе ўкраінцамі ці літоўцамі, а пасля ўжо партыйцамі ці нават высокімі наменклатурчыкамі. У нас жа дагэтуль усё ішло наадварот. Баюся, што гэтак ідзе і дасюль...»

Васіль БЫКАЎ.

на, колькі агульная бестурботнасць людзей. Перыметр зоны ахоўваецца слаба. Па ёй «гуляюць» не толькі бадзгі, марадзёры, але і рыбаковы, палюнічыя, балазе, звыр'я і рыбы ў зоне дастаткова. Наведваюць родныя мясціны і людзі, вымушаныя пакінуць свае вёскі з-за высокага ўзроўню радыяцыі. І, як водзіцца, пасля неабходных шкідкоў забываюць патушыць касцёр. А мяжа паміж зонай адчужэння і жылымі раёнамі, адначасна вяхай нават калючым дротам, для агню не перашкода...

Паводле даных Галоўгідрамета, павышэння радыяцыйнага фону ў сувязі з пажарамі ў зоне адчужэння на тэрыторыі Беларусі не назралася. Аднак, як расказаў яго старшыня Юрый Пакумейка, некаторыя сродкі масавай інфармацыі рэспублікі ўсё ж паспяшаліся напалохаць сваіх чытачоў.

НАВУКА — СЕЛЬСКОЙ ГАСПАДАРЦЫ

Праблему атрымання экалагічна чыстых «вітамінаў урадлівасці» паспяхова вырашаюць у Інстытуце генетыкі і цыталогіі Акадэміі навук рэспублікі. Творчы пошук вучоных накіраваны на стварэнне бактэрыяльных угнаенняў для асноўных сельскагаспадарчых культур. Адна з навінак лабараторыі, якую ўзначальвае доктар біялагічных навук прафесар Мікалай Тройцкі — рызафіл. Гэтае ўгнаенне паскарае рост і развіццё раслін, садзейнічае павышэнню ў іх утрымання бялкоў, вітамінаў, цукру, ахоўвае гароднінныя і зерневыя культуры ад захворванняў і дае значную прыбыўку ўрадкаю. Стваральнікі рызафілу спадзяюцца, што ён атрымае прызнанне не толькі ў буйных сельскагаспадарчых вытворчасцях, але і ў дачнікаў.

НА ЗДЫМКУ: прафесар Мікалай ТРОЙЦКІ ў мінскім парнікова-цяпличным камбінаце гутарыць з работніцай Зояй КУШНЕР.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

◆ Першая група юнакоў — 110 чалавек, прызваных у армію, накіравана ў агульнавайсковы Барысаўскі вучэбны цэнтр. Цяперашні прызыў у армію адрозніваецца тым, што службу хлопцы будуць праходзіць толькі ў Беларусі, выключачы тых, хто сам пажадае служыць на флоте.

◆ Былы камандуючы войскамі былой Беларускай ваеннай акругі генерал-палкоўнік А. Кастэна будзе адкамандзіраваны ў Маскву і прызначаны першым намеснікам міністра абароны СНД. Адначасова ён будзе выконваць абавязкі саветніка пры канцлерах Германіі Г. Коля на час вываду нашых войск з ФРГ.

◆ Пяцёра судзяў Вярхоўнага суда Беларусі падалі ў суд на Мінскі гарвыканком, які не выконвае закон аб статусе судзяў і да гэтага часу не прадаставіў ім кватэры ў сталцы. Заадно 5 разгневаных судзяў прад'явілі іск і Прэзідыуму Вярхоўнага Савета Беларусі, і ўраду Рэспублікі за бяздзейнасць. Справа разглядаецца ў народным судзе Маскоўскага раёна Мінска.

◆ Сем фірм, у іх ліку і іншаземныя, працуюць над макетамі будучых пашпартаў грамадзян Рэспублікі Беларусь. Як паведамілі ў Міністэрстве замежных спраў, распрацоўка ўжо набліжаецца да завяршэння, а некаторыя фірмы ўжо перадалі свае макеты ў Дзяржэкан.

◆ Савет Міністраў Беларусі выдзеліў 3 мільёны рублёў для правядзення дэталёвых разведвальных і доследна-эксплуатацыйных работ, звязаных са здабычай бурштыну. Спецыялісты акцыянернага таварыства «Геатрон», якое мае намер займацца прамысловай распрацоўкай бурштыну, прагназуе яго здабычу — 10 тон у год.

◆ Санкт-Пецярбург, Беларускае грамадска-культурнае таварыства, Таварыства літоўскай культуры і Мемарыял устанавілі памятны крыж на Левашоўскіх мемарыяльных могілках у Санкт-Пецярбургу ў памяць аб ахвярах сталінскага генацыду ў Беларусі і Літве.

ЧАРНОБЫЛЬ: ВЯЛІКАЯ ХЛУСНЯ

(Працяг. Пачатак на 1-й стар.)

У Вяроўным Савеце СССР мне давялося прадаваць у парламенцкай камісіі па расследаванню дзеянняў службовых асоб у сувязі з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС. Згодна са статусам камісіі мела права запраسیць і атрымаць любыя дакументы. Амаль усе ведамствы — Міністэрства сярэдняга машынабудавання, Міністэрства аховы здароўя, Міністэрства абароны, Дзяржкамгидрамет, іншыя са скрыпам, але ўсё ж прадастаўлялі неабходную засакрэчаную інфармацыю. І толькі Палітбюро ЦК КПСС не рэагавала на афіцыйныя запыты. Упэўнена, наўрад ці мы атрымалі б калі-небудзь гэтыя дакументы, калі б не жывень 91-га.

Пасля Указа Б. Ельцына аб забароне камуністычнай партыі пачалася перадача яе архіваў, і мы нарэшце атрымалі сакрэтныя пратаколы пасяджэнняў апэратыўнай групы Палітбюро ЦК КПСС па пытаннях, звязаных з ліквідацыяй вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС, якую ўзначальваў М. Рыжкоў. Але як ні прасілі нашы эксперты, дактары навук, каб у ксеракапіравальным бюро парламента зрабілі хаця б адну рабочую копію пратаколаў, ім было адмоўлена. Тады заўважыў давялося напісаць мне як дэпутату. Але аказалася, што і для дэпутата зрабіць гэта таксама нельга. «Вета» наладжыў вехта В. Пронін, які назваўся кансультантам другога сакрэтнага сектара ВС СССР. Яго начальнік з спецчасці Сакратарыята ВС СССР А. Бурко растлумачыў, што, маўляў, яны не маюць права даць дазволу ксеракапіраваць дакументы з грыфамі «сакрэтна» і «зусім сакрэтна» нават для парламенцкіх камісій. А каб атрымаць яго, трэба звярнуцца ў тую арганізацыю, якая і засакрэціла дакументы, і прасіць аб іх рассакрэчванні, і вось тады...

Нагадаю, гэта было пасля пачатку праз некалькі месяцаў. Ужо не было КПСС, а некаторыя члены Палітбюро абдумвалі жыццё ў «Матроскай цішыні». Але сакрэты гэтай арганізацыі строга ахоўвалі яе падручныя ў паміраючым парламенце краіны.

Чытаючы гэтыя унікальныя дакументы, думаю пра тое, што галоўны і самы страшны ізатоп, які вылучаецца з горла рэактара, якраз і адсутнічае ў табліцы Мендзялеева. Гэта — хлусня-86. Падман такі ж глабальны, як глабальная сама катастрофа.

ХЛУСНЯ № 1. АБ ПАРАЖЭННЯХ РАДЫЯЦЫЯЙ

Першае пасяджэнне апэратыўнай групы Палітбюро адбылося 29 красавіка 1986 года. Недзе да сярэдзіны мая яна засядала штодзённа. (Гэта — да пытання аб тым, што ў кіраўніцтва, як запэўнівалі нас гадамі, не было інфармацыі. Зусім нядаўна, даючы інтэрв'ю Расійскаму тэлебачанню, Мікалай Рыжкоў амаль што кляўся, нібыта яны «тады мала што ведалі»).

Пачынаючы з 4 мая ў апэратыўную групу ідзе паток паведамленняў аб шпіталізацыі насельніцтва.

«Сакрэтна. Пратакол № 5. 4 мая 1986 г. Присутнічалі: члены Палітбюро ЦК КПСС тт. Рыжкоў М. І., Лігачоў Я. К., Варатнікоў У. І., Чэбрыкаў В. М., кандыдаты ў члены Палітбюро ЦК КПСС тт. Далгіх В. І., Сакалоў С. Л., сакратар ЦК КПСС Якаўлеў А. М., міністр унут-

раных спраў т. Уласаў А. В. (...) Прыняць да ведама, што па стану на 4 мая ўсяго шпіталізавана 1 882 чалавекі. Агульная колькасць абследаваных дасягнула 38 тысяч чалавек.

Вывяўлена паражоных прамянявай хваробай рознай ступені складанасці 204 чалавекі, у тым ліку 64 дзіцяці. У цяжкім стане знаходзіцца 18 чалавек.

«Сакрэтна. Пратакол № 7.

чы супрацоўнікаў МУС СССР, 520 чалавек. У цяжкім стане знаходзіцца 34 чалавекі».

«Сакрэтна. Пратакол № 12. 12 мая 1986 г. (...) За мінулыя суткі дадаткова шпіталізавана 2 703 чалавекі, у асноўным у Беларусі. На стацыянарным абследаванні і лячэнні знаходзіцца 10 198 чалавек, з якіх 345 чалавек маюць прыкметы прамянявага захворвання. Сярод іх 35

якіх можна ці неабходна звязаць з дзеяннем радыяцыі».

Адгледжана падобных заяў была засакрэчана ў дакументах апэратыўнай групы. Вось аказваецца, якім цудоўным чынам тысячы людзей, паражоных радыяцыяй, раптам паправіліся.

«Сакрэтна. Пратакол № 9. 8 мая 1986 г. (...) Міністэрства аховы здароўя СССР зацвердзіла новыя нормы дапушчальных узроўняў апраменьвання насельніцтва радыеактыўнымі выпраменьваннямі, якія перавышаюць ранейшыя ў 10 разоў (пры-

клюднай канцэпцыі «35 бэр за 70 гадоў», ад якой адмовіліся вучоныя Беларусі і Украіны, эксперты ВС СССР, вымушаны быў прызнаць, што «калі знізіць яе хаця б да 7 бэр за 35 гадоў, то замест 166 тысяч чалавек, якія цяпер мяркуюцца да адсялення ў агульнай складанасці, мы павінны цяпер гэтую лічбу павялічыць прыкладна ў дзесяць разоў. Размова закрана перасяленне больш паўтара мільёна людзей... Грамадства павінна ўзважыць усю рызыку і усю выгаду (падкарэслена мною. — А. Я.) ад такой акцыі». Слухаючы тады гэтыя прамовы, думала аб тым, хто ж іх вымаўляе — урач, якога хвалюе кожнае жыццё, ці скупы бухгалтар, які ступае костачкамі: жыццё — туды, жыццё — сюды? А потым жа і сам акадэмік вымушаны быў прызнаць, што «адзін мільён 600 тысяч дзяцей маюць дазавыя нагрукі, якія нас хвалююць, трэба вырашаць пытанне, што рабіць далей». Заўважу: гэтыя дазавыя нагрукі вылічваліся, зыходзячы з найноўшых «рэцэптаў» афіцыйнай навукі, што рабілася пад цэкоўскім грыфам «Сакрэтна». А калі паглядзець на гэтых дзяцей з пункту гледжання маральнага імператыва недапушчальнасці ахвяраў, якога прытрымліваюцца ў цывілізаваных краінах, то на колькі яшчэ трэба памножыць?

ХЛУСНЯ № 2. ПРА «ЧЫСЦІНЮ» ПРАДУКЦЫІ НА РАДЫЕАКТЫВНЫХ СЕЛЬГАСУГОДДЗЯХ

«Сакрэтна. Пратакол № 32. 22 жніўня 1986 г. (...) Прыняць да ведама паведамленне т. Мурахоўскага В. С. (прыкладаецца) аб тым, што... распрацаваны рэкамендацыі і мерапрыемствы па вядзенню аграпрамысловай вытворчасці на тэрыторыях з рознай шчыльнасцю забруджвання доўгажывучымі ізатопамі».

Крамлёўскія мудрацы, якія пісалі гэтыя пратаколы, не маглі не ведаць, што кароўкі даюць радыеактыўнае малако, прышоўшы з пашаў, угноеных нават і кюры цэзія-137 на квадратны кіламетр.

«... Лічыць мэтазгодным заклаці ў дзяржаўны рэзерв мяса з павышаным утрыманнем радыеактыўных рэчываў, што знаходзіцца на захаванні, а таксама якое падлягае закупцы ў бягучым годзе».

«Сакрэтна. Дадатак п. 10 пратакола № 32 (...). Пры перапрацоўцы жывёлы з зоны, размешчанай на следзе выкіду Чарнобыльскай АЭС, частка выпрацоўваемага мяса ўтрымлівае радыеактыўныя рэчывы (РР) у колькасцях, што перавышаюць дапушчальныя нормы. На сёння на халадзільніках мясной прамысловасці шэрагу абласцей Беларускай ССР, Украінскай ССР і Расійскай Федэрацыі знаходзіцца на захаванні каля 10 тысяч тон мяса з узроўнем забруджвання РР ад 1,1·10⁻⁷ кі/кг да 1,0·10⁻⁶ кі/кг, у жніўні — снежня бягучага года чакаецца паступленне з вытворчасці яшчэ 30 тысяч тон такога мяса».

Для таго каб не дапусціць вялікага сумарнага назапавання РР у арганізме людзей ад ужывання брудных прадуктаў харчавання, Міністэрства аховы здароўя СССР рэкамендуе максімальна разгрупавач забруджанае РР мяса па краіне (падкарэслена мною. — А. Я.) і выкарыстаць яго для выпрацоўкі каўбасных вырабаў, кансерваў і мясных паўфабрыкатаў у суадносінах да дзесяці з нармальным мясам.

АЛА ЯРАШЫНСКАЯ. (Заканчэнне будзе).

СОРАК САКРЭТНЫХ ПРАТАКОЛАЎ КРАМЛЁЎСКИХ МУДРАЦОЎ

За шэсць год, што мінулі з красавіка 86-га, мёртва зона ўжо ўшчыльную набліжаецца да раённых цэнтраў Ветка, Брагін, Хойнікі, Нароўля. Непасрэдна блізкасць ад Чарнобыльскай АЭС практычна ўсёй тэрыторыі Гомельскай вобласці робіць жыццё тут небяспечным. І жыхары пералічаных райцэнтраў кутэй за ўсё будучы выселены адсюль, як і іх землякі з 30-кіламетровай зоны. Напрыклад, у Хойніцкім раёне з 47 тысяч чалавек, якія жылі тут да аварыі, засталася ўжо 34. Такая ж нарціна і ў іншых рэгіёнах, што прылягаюць да ЧАЭС.

Па дарозе з Хойнікаў у Брагін па празым баку няма ніводнага жыллага населенага пункта! Толькі нітка аўтадарогі аддзяляе «жывую» зямлю ад «мёртвай!» Вось ужо і ад Хойнікаў да радыеактыўнай зоны, якая пачынаецца ў вёсцы Бабчыны, засталася ўсяго 8—9 кіламетраў. А адсяленне, на жаль, ідзе маруднай, чым мёртва зона захоплівае чыстыя землі...

НА ЗДЫМКУ: Прыпяць — мёртва горад.

Фота У. ШУБЫ.

6 мая 1986 года. Присутнічалі: члены Палітбюро ЦК КПСС тт. Лігачоў Я. К., Чэбрыкаў В. М., кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС т. Далгіх В. І., сакратар ЦК КПСС т. Якаўлеў А. М.

(...) Прыняць да ведама паведамленне т. Шчэпіна (першы намеснік міністра аховы здароўя СССР. — А. Я.) аб тым, што па стану на 9.00 гадзін 6 мая колькасць шпіталізаваных складала 3 454 чалавекі. З іх на стацыянарным лячэнні знаходзіцца 2 600 чалавек, у тым ліку 471 дзіцяць.

«Сакрэтна. Пратакол № 8. 7 мая 1986 года. У пасяджэнні апэратыўнай групы прыняў удзел Генеральны сакратар ЦК КПСС т. Гарбачоў М. С. Присутнічалі: члены Палітбюро ЦК КПСС тт. Рыжкоў М. І., Лігачоў Я. К., Варатнікоў В. І., Чэбрыкаў В. М., кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС т. Далгіх В. І., міністр унутраных спраў СССР т. Уласаў А. В.

(...) За суткі дадаткова шпіталізавана 1 821 чалавек. Колькасць асоб, якія знаходзіцца на стацыянарным лячэнні, складае на 10 гадзін 7 мая 4 301 чалавек, у тым ліку 1 351 дзіцяць. Сярод іх з дыягназам прамянявай хваробы, налічваецца, уключаю-

дзяцей».

Як суаднесці дынаміку гэтых сакрэтных паведамленняў на пасяджэнні апэратыўнай групы з упартым маўчаннем у сродках масавай інфармацыі? Праўда — для патрыстыяў і праўда — для рабоў. У пратаколе № 21 ад 4 чэрвеня 1986 года ў «Дырэктывах удзельнікам чарговага прэс-канферэнцыі для савецкіх і замежных вучоных і журналістаў» была і такая пытанні аб шпіталізацыі... зацверджаны адпаведныя паказчыкі. За прайшоўшы перыяд абследаваны ўсе людзі, што звярнуліся ў медыцынскія ўстановы. Дыягназ вострай прамянявай хваробы ўстаноўлены ў 187 пацярлеўшых (усе з ліку персаналу АЭС), з іх памерла 24 чалавекі (двое загінулі ў момант аварыі). Дыягназ прамянявай хваробы ў шпіталізаванай часткі насельніцтва, уключаючы дзяцей, не пацвердзіўся».

Міністр аховы здароўя УССР А. Раманенка нават праз некалькі гадоў пасля аварыі, на майскім (1989 г.) Пленуме ЦК кампартыі Украіны, усё паўтараў: «З усёй адказнасцю магу паведаміць, што, акрамя тых, хто захварэў, якіх 209 чалавек, сёння няма людзей, захворванне

ладаецца). У асобных выпадках магчыма павелічэнне гэтых норм да ўзроўня, што перавышаюць ранейшыя ў 50 разоў». (! — А. Я.). І далей, у дадатку да пратакола: «... Такім чынам, гарантуецца бяспека для здароўя насельніцтва ўсіх узростаў, нават пры захаванні данай радыяцыйнай абстаноўкі на працягу 2, 5 гадоў». Сакрэтнае медыка-гігіенічнае заключэнне па матэрыялах Дзяржкамгидрамета падпісалі першы намеснік міністра аховы здароўя СССР О. Шчэпін і першы намеснік старшыні Дзяржкамгидрамета СССР Ю. Седуноў. Такім чынам, без лячэння і лекаў тысячы нашых суграмадзян у адно імгненне, 8 мая 1986 года, вылучыліся. (Эфектыўнасць, прастата і «навуковасць» метаду наводзяць на думку: а чаму б, улічваючы нашы сённяшнія цяжкасці з лекамі, апаратурай і ложка-месцамі, не прыняць дырэктыву аб тым, што, напрыклад, пачынаючы з 1 мая г. г. нармальнай тэмпературай цела лічыць не 36,6 градуса, а, скажам, 38 ці, у «асобных выпадках», — 39.)

Праз некалькі гадоў пасля аварыі, выступаючы на парламенцкіх слуханнях, нават акадэмік Л. Ільін, патрыярх

СТАРОНКІ БАГАТАЙ І НЕЗНАЁМАЙ ГІСТОРЫІ НАШАЙ КУЛЬТУРЫ

У ПОЛАЦКАЙ НАСТАЎНІЦКАЙ СЕМІНАРЫІ

УСПАМІНЫ

Многія з вучняў падрыхтоўчага класа так і не змаглі пераадолець традыцый сваёй прыроджанай мовы, і, як цяпер думаю, гэта і перашкаджала ім засвоіць курс.

Колькі гадоў пазней, чытаючы беларускую прэсу, я зразумеў сутнасць гэтай русіфікацыі беларусаў, зразумеў таксама, чаму пры семінарыі існаваў асобны падрыхтоўчы клас: яго заданнем, між іншым, было адвучаць выхаванцаў ад беларускай мовы і прывучаць да літаратурнай мовы.

ВЫХАВАННЕ

Наша выхаванне вызначалі два фактары: першы — семінарыя была закрытай установай, другі — вялікае значэнне надавалася рэлігіі (праваслаўю).

Семінарыя жыла сваім асобным, шчыльна адгароджаным ад свету жыццём. Мы, семінарысты, ведалі толькі свае падручнікі, інтэрнат, класныя пакоі. Трымалі нас пад строгім наглядом. Хадзіць да знаёмых і наогул мець у горадзе знаёмства было забаронена. Таксама было забаронена адведваць якія-колькі гуляні, публічныя вечары, чытаць часопісы і асабліва штодзённыя газеты. Трэба сказаць, што на гэта і часу не заставалася. За чатыры гады (лічачы і падрыхтоўчы клас) трэба было прайсці шырокую праграму агульнаадукацыйных і спецыяльных прадметаў, а прынятыя ў семінарыю вучні былі падрыхтаваны вельмі слаба.

Дзень у нас пачынаўся ранішняй малітвай, якую чытаў дзяжурны. Заняткі пачыналіся з восьмай гадзіне і працягваліся да трох. Затым — абед, а

ад 6 да 9 гадзін — падрыхтоўка ўрокаў на наступны дзень. Пасля — вячэра, вячэрняя малітва, а з дзесятай гадзіны — начны адпачынак (вучням старэйшых класаў дазвалялася вучыцца да 11 гадзін). Толькі ў нядзелю пасля абеду было крыху вольнага часу, калі мы маглі прайсціся. І ўсё ж некаторыя семінарысты паспелі завесці сабе знаёмых, і вечарам у нядзелю ці ў свята часам адведвалі іх, некаторыя ж наладзілі нават наведвацца ў сад, дзе адбываліся гуляні. Усё гэта рабілася, зразумела, употай ад настаўнікаў.

Цяпер, праз многа гадоў, трэба задумацца: а можа такое строгае выхаванне было і патрэбна? Вучнямі семінарыі былі пераважна сялянскія дзеці з далёкіх мясцовасцяў. Яны не ведалі жыцця наогул, тым больш гарадскога, так што, калі б адпусціць лейцы свабоднай, многія з іх маглі б збіцца з дарогі. Але, зразумела, такое адгароджанне ад усяго свету мела і адмоўныя бакі, што пазней у жыцці выхаванцы семінарыі вельмі адчувалі. Наогул адмоўнага ў тыя гады было шмат — і ў школьнай, і ў выхаваўчай сістэме.

Рэлігійнаму выхаванню ў семінарыі было адведзена выключна важнае месца. І не толькі таму, што яе дырэктар быў выхаванцам духоўнай акадэміі і глыбока рэлігійным чалавекам, але яшчэ і па матывах палітычных і нацыянальных. У Віцебскай і Магілёўскай губернях усю масу жыхароў складалі беларусы. Абедзве гэтыя губерні на працягу стагоддзяў былі часткай Рэчы Паспалітай, і палікі за часы свайго

панавання шмат папрацавалі над тым, каб апалчыць і акаталічыць мясцовых жыхароў-беларусаў. Нягледзячы на тое, што з часу далучэння гэтых губерняў да Расіі мінула ўжо больш стагоддзя, польскія ўплывы тут адчуваліся яшчэ вельмі моцна, бо да паўстання 1863 года нават палітычная і эканамічная сіла была ў руках польскіх памешчыкаў. Цяпер улада Расіі хацела выпалаць гэтае шкоднае для дзяржавы пустазелле і ўмацаваць у народзе рускі нацыянальны дух. Школам тут аздадзілася вялікая работа.

Па курсу рэлігіі мы вывучалі дагматыку, гісторыю царквы і літургію (адпраўленне праваслаўных набажэнстваў). Семінарыя мела ў сваім будынку царкаўку, дзе кожны суботні і перадсвяточны вечар свяшчэннік, ён жа і выкладчык рэлігіі, адпраўляў вячэрнія набажэнствы, а кожную нядзелю і свята — літургію. На іх трэба было прысутнічаць усім семінарыстам. Вучні апошніх класаў па чарзе выконвалі абавязкі псаломшчыка. Спяваў на набажэнствах семінарскі хор: тэнары і басы — семінарысты, а дысканты і альты — вучні ўзроставага вучылішча семінарыі. Апрача таго ў некаторыя свята, яшчэ перад літургіяй, выкладчык рэлігіі збіраў частку класаў і загадваў чытаць тлумачэнні парэмій (урывкаў з кнігі старога завету, дзе выказаны прароцтвы аб пазнейшых падзеях). На працягу чатырох школьных гадоў гэта дала грунтоўную практыку адпраўлення набажэнстваў. Веды выхаванцаў семінарыі былі такія значныя, што па заканчэнні курса семінарысты маглі зай-

маць і месцы свяшчэннікаў.

Вонны нашых класаў выходзілі на плошчу ў цэнтры горада: за ёй была Мікалаеўская царква і будынкі кадэцкага корпуса. Кожны дзень, седзячы на ўроках, мы бачылі, як кадэты пасля сьняданку гулялі па плошчы. Гэта для іх было абавязкова. Мы, семінарысты, зайздросцілі ім, і ў таго-сяго з нас часам узніклі пытанні: чаму так? Чаму кадэты могуць пагуляць, а мы не? Чаму ў нас нават страва не такая, як у кадэтаў? Няўжо ж заняткаў настаўніка, народнага асветніка, менш карысны, чым заняткаў афіцэра?

СПЕВЫ І СПЕВАКІ

Спевы ў семінарыі ў наш час былі наладжаны слаба. Віной тут, відаць, было тое, што казна не дала дастатковых сродкаў на аплату настаўнікаў-спецыялістаў. Спевы выкладаў выхаванец гэтай жа семінарыі В. Савіцкі. Без спецыяльнай вальнаадукацыйнай і сродкамі паглыбляў свае веды ў тэорыі спеваў і музыкі.

У сябе на радзіме я спяваў у царкоўным хоры пяць гадоў і ведаў многа царкоўных песень рускіх кампазітараў. Таму ў тэорыі спеваў семінарыя дала мне мала чаго новага. Большая ўвага надавалася царкоўным спевам, бо яны займалі пераважнае месца ў богаслужэннях ва ўсіх праваслаўных царквах. Кожнаму настаўніку трэба было самому спяваць у царкве і навучаць спяваць сваіх выхаванцаў. Сельскія школы тады былі ў валасных цэнтрах, дзе знаходзіліся царквы. Таму ўсе вучні семінарыі

прысутнічалі ў сваёй царкве на кожным набажэнстве і спявалі там спеў свайго хору ці спявалі самі.

Лепшымі спевакамі былі, зразумела, старэйшыя вучні, бо ў іх ужо ўсталяваўся голас.

Часта надвечоркам, у нядзелю ці свята, вучні старэйшага класа ў сваёй спальні ўтваралі імправізаваны хор. Песні, развучаныя ў класах семінарыі, тут спявалі рэдка. Найчасцей з вялікай любоўю выконваліся песні, занесеныя некаторымі семінарыстамі з вонка, ад мясцовай інтэлігенцыі. Такія песні больш падабаліся — мусіць, таму, што ў іх адчувалася рамантычнае. Рэпертуар быў даволі шырокі і склаўся пераважна з распаўсюджаных тады рускіх і украінскіх народных песень, рамансаў рускіх кампазітараў: «Вниз по матушке по Волге», «Не осенний мелкий дождичек», «Эй, ухнем!», «Жаворонок», «Из-за гор-горы едут мазуры», «Гей, під горю», «Кукувала зозуленька», «Среди долины ровныя», «Не шей ты мне, матушка», «Что так жадно глядишь на дорогу», «Вечерний звон» і іншыя — усяго каля дваццаці пяці песень. Вось такім і застаўся ў маёй памяці рэпертуар хору семінарскага інтэрната.

ВЫСОКІЯ ГОСЦІ

У семінарыю кожны год на выпускныя экзамены прыязджаў куратар віленскай вучэбнай акругі Сержіеўскі. Спыняўся ён у запасным памяшканні семінарыі — у парадных пакоях. І тады ад асобнага ўваходу ўся падлога, лесвіца на верхні паверх, калідор уздоўж класных дзярэй — аж да актавай залы — засціпаліся адмысловай дарожкай.

Юрыс КРЭЙЦ.

Працяг. Пачатак у № 20.

НАМ ЗАСТАЛОСЯ СВЯТА

[Заканчэнне. Пачатак а 1-й стар.]

Назіраючы ў папавамі палітычнага надвор'я, год назад многія задавалі сабе пытанне: «Ці не стане Дзень Перамогі апошнім дзяржаўным святам у СССР?» Ветэранам з іпінамі і злосцю кідалі ў твар: «Навошта вы ваявалі, калі мы жылі горш, чым немцы!» Публіцысты і гісторыкі сцвярджалі, што ў той вайне ў роўнай меры былі вінаватыя і Гітлер, і Сталін. А таму, маўляў, высілі пакалення, якое вынесла, выцерпела, выпакутавала вайну з Германіяй і дамаглося перамогі над страшнымі ворагам, былі марнымі. Хваліцца няма чым, ды і даўно тое было, так што — пара выкрасіць дату 9 Мая з календара. А ветэраны хай паціху джываюць свой век.

Але рассяпаўся СССР, распалася і перастала існаваць Савецкая Армія, новыя суверэнныя дзяржавы адзначаюць новыя свята, а Дзень Перамогі застаўся. Бадай, што ўсюды, акрамя Прыбалтыкі. Напэўна, таму, што гэта адзінае свята, якое адзна-

чаюць у кожным нашым доме: няма чалавека на Беларусі, у лёс якога так ці інакш не ўварваўся б і 1941-шы, і 1945-ты год. Атмасфера сёлетняга 9 Мая ў нашай рэспубліцы была больш прастай, шчырай і сардэчнай, больш чалавечнай. А прысутнасць на плошчы Перамогі ў Мінску пры ўскладанні вянкоў не толькі афіцыйных асоб высокага рангу, але і розных грамадскіх арганізацый, прадстаўнікоў царквы наводзіць на думку: Дзень Перамогі з казённага свята становіцца народным. Адметнасці сёлетняму 9 Мая надало і тое, што раніцай, каля 7-й гадзіны, праз радыё да народа звярнуўся на беларускай мове наш беларускі міністр абароны генерал-палкоўнік Павел Казлоўскі. Упершыню свята Перамогі ў Беларусі адзначалася ва ўмовах дзяржаўнай незалежнасці. І гэта адчувалася ва ўсім.

Фота В. СТАВЕРА.

НА ЗДЫМКАХ: Мінск. 9 мая. Плошча Перамогі.

One of the oldest Minsk libraries named after V. V. Mayakovsky has moved to a new place of residence in Shabany microdistrict, the youngest in the city. PHOTO: The first reader is welcomed by the librarian L. I. KALDANOVA.

NO WALESA YET?

Solegorsk miners have been on strike for more than a month. All potassium pits and processing plants stand still, pickets around warehouses prevent finished products from being delivered to clients. Miners demand new tariffs, guaranteed incomes on a par with the cost of the consumer goods basket, a share in profits, specifically in hard currency profits, and the transfer of social insurance to the local Independent Miners' Trade Union. There are two trade unions operating at the Belarus Potassium mines, one official and the other independent. The strike has been called by the latter. One of the demands is the resignation of Belarus Prime Minister Vyacheslav Kebich and director-general of the mine Anatoly Podlesny who regards the miners' demands unlawful.

The government agreed to compromise, promising to raise miners' wages, but the strikers rejected government proposals. Eight men, including the independent trade union leader Ivan Yurghevich, have gone on a political hunger strike. They have drafted an appeal to the world community and the trade union movement which says they are risking their life and good health to make the government give up their anti-popular policies.

The administration of Belarus Potassium mines has brought legal action against the independent trade union committee. The judge reviewing the case said if the court finds the strike unlawful the administration will begin sacking miners. According to director-general Anatoly Podlesny, the mines are in for massive production and work force cuts. If the court settles the case in the administration's favour, strike breakers are likely to appear in Solegorsk and clashes with striking miners will be inevitable.

Massive redundancies are likely all over Belarus. As transpired at the latest session of the Presidium of the Council of Ministers, 25 to 30 per cent of jobs will have to go this year. With privatization in the offing it means thousands of potential shareholders, including long-serving workers, will be denied their part of public property, and tendency towards lumpenization will increase. In the meantime surreptitious privatization which excludes workers altogether has taken place in some industries for several years.

Each political force in Belarus is seeking to win over the working masses. In April the Movement for Democracy, Social Progress and Jus-

tice, a modified wing of Belorussian communists, tried to "join ranks with the proletariat" in Minsk's Independence Square at a rally dedicated to an anniversary of the first all-Belorussia strike. The attempt might have ended in street fights if it had not been for the intervention of riot police which prevented the two rallying forces from clashing. Leaders of the workers' movement do not wish to join ranks with any political party.

However, the workers' movement is no longer united. As a result of spontaneous popular protests all over Belarus the government has met most economic demands (inevitably leading to another bout of inflation). In the past year, two wings have appeared in the workers' movement: the Belarus Free Trade Unions led by people's deputy Sergei Antonchik, and Labour Confederation led by Mikhail Sobol. Nobody seems to heed official trade unions any longer. Their tactical differences might be originally due to the two men's personal rivalry. However, today their trade union associations are deeply opposed.

Belarus Free Trade Unions are more radically minded. Their coordinator Anatoly Matveyenko told the local press: "We have survived Brezhnev, Andropov, Chernenko, Gorbachev, perestroika and the August coup. We shall certainly outlive the Minsk 'accords', too". At the same time Sergei Antonchik called workers to go on an all-Belarus political strike to try and change power structures replacing the turn-coat and die-hard party and managerial nomenclatura. He is emulating Poland's Solidarity in Belarus Free Trade Unions.

Labour Confederation has fixed membership and denies general strike as means of political. A strike is accepted solely as the means of solving specific conflicts at individual work places. The Confederation believes in "teaching people how to protect themselves rather than actually protecting anybody". The first ever sit-in at a Minsk photo studio is under the Confederation's auspices. Employees are protesting against their bosses' refusal to lease the studio to its own staff.

Mikhail Sobol of the Labour Confederation has set himself the tactical task of avoiding armed conflicts. He believes that last year's industrial action was provoked by high-ranking bosses. The new wave of strikes may be provoked now to introduce emergency measures.

Larisa SAYENKO

APPEAL

OF INTERNATIONAL ASSOCIATION "BELARUS — FRANCE" (BELFRANCE) T ALL BELARUS PEOPLE LIVING ABROAD

The International Association "Belarus — France" was founded on October 17, 1991 by different organizations, institutions, businessmen and citizens of the above-mentioned countries.

Our Association is aimed to assist in establishing and developing bilateral relationships between two sovereign states — Belarus and France. This involves a wide range of economic, cultural and humanitarian ties. First steps have already been made in establishing joint-ventures, exchange of scientific, technical and commercial information, fairs; in arranging business and cultural tours, exhibitions and concerts of Belarusian artists in France and other European countries.

Of special importance is considered to be strengthening of friendly relations with those people in France who have close links with compatriots in their former motherland — Belarus.

However, to fulfil all our intentions

and plans we need a financial support. Therefore, BELFRANCE appeals to all Belarus people abroad, to the businessmen who take interest in the Belarusian market and seek for reliable and promising partners in our Republic, and to those people of goodwill who feel anxious about spiritual unity, Belarus language, history, culture and art and who long for the land of their ancestors, for their cooperation and financial assistance.

The address of BELFRANCE Representation in Paris: 65 Rue Gravillers, Paris, 75003, Mission Catholique Bielorussienne En France, tel. 42-77-86-53, 39-13-22-56.

The address in Minsk: Tsmyg Mikola, BP 204 MINSK, 220136 BELARUS tel. 29-16-38, 58-23-89

Currency account 700035 in the Commercial Bank "Belarus" Minsk, International Association "Belarus — France"

ASSOCIATION COUNCIL.

CHERNOBYL'S FATAL LEGACY

Ukrainian authorities have recently issued dramatic new figures on illnesses caused by the Chernobyl nuclear disaster and appealed again for international help to cope with the legacy of the 1986 accident.

Ukraine's parliamentary commission on Chernobyl said 37 Ukrainian and 51 Belarusian children were diagnosed with thyroid cancer in 1991 and 1992, compared with an average of one or two cases a year before the accident.

Birth defects and growth problems in children have increased 230 per cent in Ukraine and 180 per cent in Belarus, and cases of children suffering from severe immune disorders have become two to 3.5 times more common, the commission said.

Men and women who took part in the cleanup of the nuclear power plant have proved to be five to 15 times more susceptible to gene or chromosome aberrations than a control group, the commission reported.

"It is clear the population of Ukraine, Belarus and Russia really is living in conditions of high radiation risk", the report concluded.

The health effects of the world's worst nuclear accident have been a subject of debate for years.

One of the major problems, Western experts say, is that Soviet health statistics from before 1986 are an unreliable base for comparison.

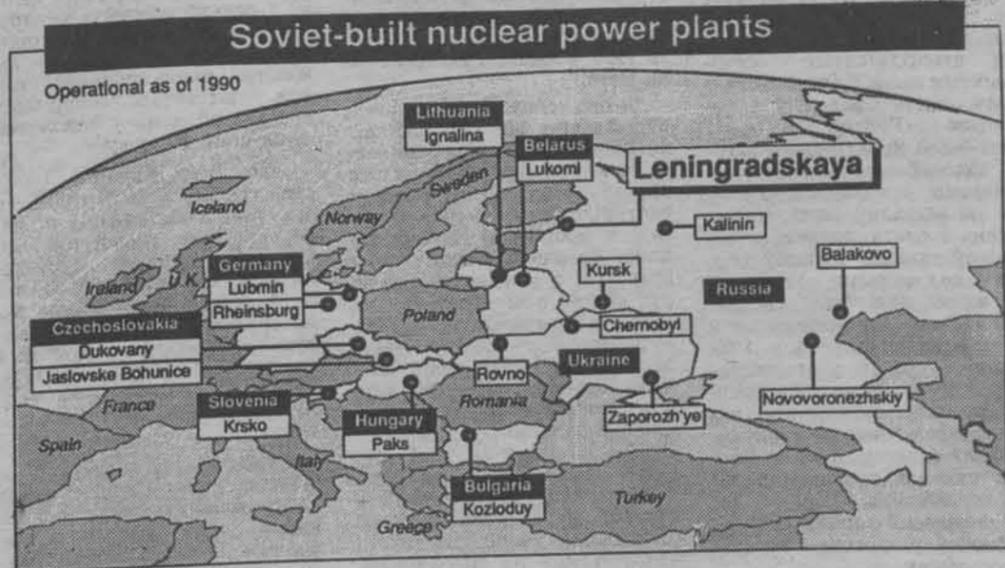
The official death toll from the accident is 32. But scientists and politicians in Ukraine claim the

actual figure is at least 250 and could be as high as 10,000.

The commission released its findings at the same time that a UN report revealed that more than 70 years of communist rule had left the former Soviet Union with a legacy of environmental catastrophe, woeful nutrition, and birth control based on abortion.

A report by the World Health Organisation and the UN Children's Fund says the health system is now on the brink of collapse because of the shock of moves to a market economy and the sudden cut-off of supplies as trade links within the former Soviet empire are severed.

The 1000-page report said \$550 million was needed over the next 18 months for essential medicines, equipment and training.

CHERNOBYL WAS ONLY THE FIRST

PREVIOUS accidents at nuclear power plants in the former Soviet Union include:

- April 26, 1986 — An explosion and fire in a Chernobyl reactor. Official death toll 32, but scientists claim the toll was at least 250.
- June 26, 1989 — Radioactive water spills at the Kursk nuclear plant.
- May 4, 1991 — Radioactive leak at the Bilibin nuclear plant in northern Siberia.
- July 10, 1991 — Leak at the Ignalina nuclear plant in Lithuania.

- October 11, 1991 — Fire at the Chernobyl plant destroys part of the roof and forces temporary reactor shutdown.

- November 1, 1991 — Another fire at Chernobyl.

- March 4, 1992: Fire forces shutdown of Balakovskaya plant.

- March 24, 1992: Radioactive gas leak at Leningradskaya power station in Sosnovy Bor.

Editor of the English page T. BONDARENKO.

На развітанне, калі ўжо было многае перагаворана і ўспомнена, перагледжаны пазычаныя зборнікі, мноства дакументаў і фатаграфій, гаспадар гэтай надта сціпла, калі не сказаць — бедна абстаўленай кватэры прынёс яшчэ адну каробку.

— Гэта ж я вам меўся паказаць свае сувеніры, ледзь не забыўся.

дык гэта той самы, які сядзеў пры любой уладзе...»

— Я ўдзячны Леаніду Прокшу і да гэтага часу хаваю яго ліст: ён знайшоў мяне ў Нясвіжы. Там я тулюўся нейкі час пасля Калымы. Ён пачаў друкаваць мае вершы і песні тады, калі ніхто не друкаваў. Пазней ужо сталі мяне публікаваць у «Чырвонай змене». Дзякуючы Валодзі Паўлаву, тадышняму рэдактару.

скрынкі рукапісаў і партрэты, партрэты, партрэты. Дзе я чаў беларускай культуры, людзей, з якімі быў блізка Сяргей Новік-Пяюн у маладосці і з якімі сябраваў сёння. Над пісьмовым сталом, простым канцелярскім, яшчэ, відаць, шасцідзсятых гадоў, бо цяпер такіх і не адшукаеш: вырабляюць куды болей зручныя, з сучасным дызайнам, бачу «Пагоню» — вялікі абраз у рамы пад шклом.

вітаючы аўтара гімна, Сяргей Міхайлавіч бянтэжыўся і раскланяўся, прыкладаючы рукі да грудзей. Ці думаў ён, ці спадзяваўся, калі на катарзе ў Запалярнай Якуціі, паміраючы ў бараку на нарах, складаў у думках вершы і мелодыю гімна «З крыві беларускай», што дачакаецца такага імгнення?

Дарэчы, пра «ў думках». Сяргей Новік-Пяюн раскажаў мне, што аднойчы пачуў ад дзяўчынкі-школьніцы, дачкі яго сяброў: «Хачу пабыць у турме!» На жахлівых запытальных позіркі бацькоў дзяўчо адказала: «Каб развіць так сваю памяць, як Сяргей Міхайлавіч».

Сапраўды, памяць у яго феноменальная. Тыя ж пакуль не выдадзеныя «Песні з-за кратаў» Новік-Пяюн запісаў з памяці, калі ўжо выйшаў на волю. А складаў жа ён іх у галаве на катарзе. І словы, і музыка — усё найперш адкладвалася ў памяці. Сорак дзве страфы паэмы «Развітанне з мамай» ён склаў у галаве за адну ноч, чакаючы ў няволі вырашэння свайго лёсу.

— Усё памятаю і цяпер, — кажа Сяргей Міхайлавіч, — магу заспяваць, магу прачытаць.

III

Кайданы і крыж былі сімвалам жыцця гэтага чалавека, але яны ніколі не прыгноталі яго думку, не скоўвалі свабоду духу. Сяргей Міхайлавіч гаворыць мне, што апошнія восем гадоў пісаў раман «Подласць». Напісаў і знішчыў. На маё пытанне: «Навошта?» ён толькі перасмыкнуў плячымі. Гэта ўсё з перажытага, пра тых, хто прадаваў і здраджваў.

— Ці многа такіх людзей было на вашым жыццёвым шляху?

— Адзінкі. Але былі. У 25-м годзе мяне адзін хлопец прадаў, свой, аднавісковец, ён быў правакатарам. Выдаў нашу таямную беларускую школу. У мяне захавалася яго фатаграфія. Тады мне палікі пяць гадоў ссылі далі. Трапіў у Свецце над Віслай. На левым бачу жыў я, а на правым — Наталля Арсеньева.

Сяргей Хмара, калі прыйшлі Саветы ў 1939 годзе і яго аршталівалі за супрацоўніцтва з дэфензівай, у мінскай турме на мяне даносы пісаў.

На паспеў выйсці з Калдычэўскага лагера, а мяне ў снежні 1944 года, можна сказаць, транзітам — у савецкі лагер. Абылгу зноў жа свой чалавек, з якім разам працаваў.

— А хто ў вашым жыцці пакінуў добрую памяць, каго вы лічыце сваім другам і настаўнікам?

— Першы мой сябра быў яшчэ ў польскай ссыльцы — прафесар Будых. Ён навучыў мяне, як весці сябе на допытах.

Другі — Іосіф Стаброўскі, заснавальнік Слонімскага краязнаўчага музея. Ён навучыў мяне ніколі нікому не помсціць. І я нікому не помсціў. Цікава, што нават той, хто робіць мне крыўду, пасля да мяне звяртаецца па дапамогу. І я не помню зла, дапамагаю, чым магу. Дзвіз майго жыцця: «Вялікая радасць — сяць дабро».

На Калыме ў мяне былі добрыя сябры — доктар Гуталеў, які ведаў мяне як паэта яшчэ з даваеннага Нясвіжа, і карэец Валодзя Лі. Кроплі вады без мяне не выпіў, акрушыў хлеба не з'еў сам. І цяпер у мяне многа сапраўдных сяброў: Дамашэвіч Валодзя, Яраслаў Пархута, Валодзя Пецюкевіч...

— Сяргей Міхайлавіч, вы прайшлі і польскія турмы, і ссылку, і нямецкі засценак, і канцлагер, і савецкі ГУЛАГ. Дзе было страшней?

— Я скажу так: усюды было страшна, бо няволя. Але калі немцы здэкаваліся, дук гэты ж — немцы, воргі, чужынцы. Але як ад сваіх царпець? Крыўдна было. І горка.

— У вас павінна быць крыўда на савецкую ўладу... — Не, ніколі гэтага пачуцця не было. Гэта ж не савецкая ўлада, а свае людзі зрабілі мне такое зло, з-за іх я пакутаваў.

— Ці ўласціва вам пачуццё страху?

— Не, пачуцця страху ніколі не адчуваў. Я не веру, што мяне заб'юць, нават калі немцы ўсыпалі мне палкамі 200 удараў. Выцярпеў. У Калдычэве мяне называлі апосталам: я падтрымліваў дух вязняў. Там толькі пару немцаў было, астатнія 300 галаварэзаў — свае, здраднікі. Але я нікому зла не зчыў. Сіла духу мяне заўсёды і ўсюды ратавала. У лагеры смерці я стварыў раманс «Белы снег»...

Дзіўны чалавек гэты Новік-Пяюн: перад абліччам смерці, у пакутах, калі наогул можна розум страціць, над безданню вечнасці, ён стварае раманы, гімн Бацькаўшчыне, паэму «Развітанне з мамай».

— Не ведаю, што са мною, — усмешка ішчаслівага чалавека з'яўляецца на твары Сяргея Міхайлавіча, — але мне весела, а ў галаве мелодыі. Ведаецца, колькі раманаў я стварыў, будучы хворым?..

А ён жа сапраўды такі хворы, сам не выходзіць з пакоя. Ці да раманаў тут?

Сяргей Міхайлавіч прасяваў мяне «Белы снег» ад пачатку да апошняй страфы. Толькі паспеў ён закончыць, як раздаўся званок тэлефона. Пасля працяглай гаворкі з кімсьці Новік-Пяюн паклаў трубку і сказаў: «У канцы мая ў Доме літаратара хочучь правесці вечар майго рамана».

IV

Перад тым, як выправіцца да Сяргея Новіка-Пяюна, я ўзяў у рукі яго кніжку «Заўсёды з песняй» і яшчэ па школьнай звычцы, заплюшчыўшы вочы, адкрыў старонку наўздагад і прыціснуў пальцам. Мне трапіўся трылет, прачытаўшы які, я падумаў: увесь Новік-Пяюн у гэтым. Цяпер і нагадаў яму радкі трыялета:

Шчаслівым будзе той
заўсёды,
Вясну хто ў сэрцы захаве,
Душу хто маладою мае,
Шчаслівым будзе той
заўсёды.

Хоць іней голаў асынае,
Хоць стрэнуць мо жыцця
нягоды,
Шчаслівым будзе той
заўсёды,
Вясну хто ў сэрцы захаве.

— Кампазітар Вагатыроў на гэты верш музыку напісаў. Яго слявалі. Мне пра гэта Шырма паведаваў, — адразаў з успомніў паэт.

Мяне цікавіла, калі і пры якіх акалічнасцях быў напісаны верш. Напэўна, не за пісьмовым сталом.

— Пачакайце. — Сяргей Міхайлавіч з мноства папак выцягнуў адразаў патрэбную, адгарнуў патрэбную старонку — глядзіце!

Там значылася: «Слонім. Гітлераўскі астрог. Адзіночка. 1943 год».

— А што да маладосці, — працягваў ён, — дык і ў 86 можна быць душой маладым. Мне ж сустракаліся і 16-гадовыя дзядні.

Ён цешыцца з таго, што дачакаўся свабоды, што не прадаўся ні за маркі, ні за рублі, што заўсёды быў самім сабой — Сяргеем Новікам-Пяюном. Гэтую зямлю ён мілаваў, як мог. І прысвяціў ёй свае песні.

Вацлаў МАЦКЕВІЧ.

ЧАЛАВЕК. ЛЁС. ЧАС

КРЫЖ І КАЙДАНЫ
СЯРГЕЯ НОВІКА-ПЕЮНА

І пачаў з вялікай каробкі даставаць меншыя і паказаваць, што ў іх было. Калі намагаюся цяпер успомніць, што ж там усё-такі было, прызнаюся, бачу нейкую агульную, змазаную карціну, складзеную, бы мазаіка, з розных значкоў і сувеніраў, а на фоне яе выразна, рэзка, як боль, — крыж жаўтавата-крэмавага колеру і масіўны персень ці то са сталі, ці з іншага якога металу. На іх — выдраланы даты, месца і прозвішча: «1945—1958. Калыма. Сяргей Новік-Пяюн».

Узнімаю дапытлівы позірк на Сяргея Міхайлавіча і чую ў адказ:

— Гэты крыж з косці маманта. Знайшлі ў рудніку, дзе дабывалі малібдэн. А на пярэдняй пайшлі кайданы, якія цішком схавалі ад вартаўнікоў. Людзі там былі з рукамі: нарабілі такіх крыжыкаў і пярэдняў сябрам-катаржанам на памяць.

Адрываю вочы ад крыжа і хачу разгледзець абразкі, што вісяць у куце, высока над просценькім ложкам-канпакі.

— Вы веруючы, Сяргей Міхайлавіч?

— Так, я заўсёды быў чалавекам веруючым. Наша сям'я з уніятаў. У нас і царква уніяцкая была. Аж з XVII стагоддзя. Потым, у 60-я гады, яе зруйнавалі апантаныя атэісты.

Пра гэта я не чуў ад Сяргея Новіка-Пяюна, хаця ведаю яго даўно. Памятаю канец шасцідзсятых — сямідзсятых гады. Сяргей Міхайлавіч часта заходзіў у рэдакцыю «Голасу Радзімы». Калі было лета, цёплая пагода, здымаў светлы саламяны капялюш з галавы і чапляў яго на вешалку, калі стаяла восень і слата, здымаў з чаравікаў галёшы і ставіў іх у куток пад вешалку. Увесь такі мяккі, далікатны, ён здаваўся мне чалавекам не з нашага, савецкага, часу. І па сённяшні дзень у яго застаўся многае ад таго, заходне-беларускага інтэлігента, які вызначаўся высокай нацыянальнай свядомасцю і не меншай самаахвранасцю; ад таго даўнейшага беларуса, гадоўнай рысай характару якога былі царпліваць і вольны палёт думак.

У тыя гады Новіка-Пяюна не прывычалі ў іншых рэдакцыях. Здавалася б, чалавек, які прайшоў польскую ссылку і турму, Калдычэўскі лагер смерці пры немцах... Але ж ён «адстукаў» і 15 гадоў на Калыме. Дарма што рэабілітаваны, але ж ён там быў. Не, брат, лепш не пушчаць на парог такую асобу. Ды і паззія яго... Колькі разоў мне даводзілася чуць пра Сяргея Новіка-Пяюна: «А,

— А колькі ж усяго кніжак вашых выйшла? — пытаюся ў Сяргея Міхайлавіча.

— Да вайны — 4, у Заходняй Беларусі выдадзены. Каб надрукаваць вось такую танюсенькую кніжачку, трэба было 100 пудоў хлеба прадаць — 200 злотых. А за ўвесь савецкі час выдалі дзіцячую кніжку ды зборнічак «Заўсёды з песняй» у 1984 годзе. Астатняе — па вершыку ў калектыўных зборніках.

Гэты зборнічак з дароўным надпісам аўтара я якраз узяў з сабой, адпраўляючыся ў госці да Новіка-Пяюна. Зборнічак хутчэй нагадвае гоненую брашуру. Першая кніжка паэта, які толькі спрабуе сваё піро, цяпер і то мае больш старонак. А ў Новіка-Пяюна ўсё-такі за плячымі доўгія і пакутлівыя жыццёвыя дарогі, барацьба і вера, шчыры крыж любові да Радзімы, да свайго, беларускага, — і ўсяго пару аркушаў.

— «Заўсёды з песняй» павінна была выйсці ў 6 аркушаў: 112 вершаў, 21 песня з нотамі, 21 каларовая копія маіх карцін, адна п'еса і два апаўдданні. Зрабілі з гэтага брашуру і сказалі: «Хопіць!»

Многім адарыў бог Новіка-Пяюна — даў яму талент мастака і музыканта, паэта і педагога, даў яму добрую душу і моц духу, не надзяліў толькі тым, што ў нас называюць сёння «прабійной сілай» — умненнем хадзіць па рэдакцыях часопісаў і выдавецтвах і прабіваць свае творы. Але гэта ўжо ў нашага чалавека не ад Бога.

Летась споўнілася Сяргею Міхайлавічу 85. Да юбілею павінна была выйсці кніжка ўсяго яго жыцця — «Песні з-за кратаў». Заказаў на зборнік паступіла больш, чым спадзяваліся. Юбіляр цешыўся, што можа ўрэшце... Урэшце яму прыслалі з выдавецтва паперу: «Песні з-за кратаў» па якіхсьці прычынах не будуць выдадзены, а Новіку-Пяюну ласкава прадастаўляюць магчымасць даць некалькі вершаў для калектыўнага зборніка «Галасы з бяздоння». Зноў — у калектыўным! Як нейкі здзек лёсу ці што. Толькі пасля адчайнага ліста аўтара да вышэйшых асоб дзяржавы і ўмяшання такога аўтарытэта, як Ніл Гілевіч, Сяргею Новіку-Пяюну паабяцалі, што яго кніжка будзе запланавана ўсё ж асобным выданнем. Але калі будзе, аўтару з выдавецтва не адказалі. А яму ж 86 гадоў...

II

Азіраю песны пакойчык з пашарпанай, рассохлай падлогай, на якой нават палавічка няма, ні шафы якой — увесь гардэроб гаспадары вісіць у куце навідавоку. Адзінае багацце тут — кнігі,

— Гэта мая сястра вышывала, — ад успамінаў цяплеюць вочы паэта. — Дома ў нас вісела, у Лявонавічах... Слухайце, я ж помню 1918 год: абвяшчэнне БНР... Мы гэтым жылі, мы марылі пра сваю Беларусь. І не толькі ў нашай хаце ўсё было прасякнута беларускім духам.

Слухаю Сяргея Міхайлавіча, а да галавы раптам прыйшла недарэчная думка: Новіка-Пяюна адведаў Данчык, калі быў у Мінску, якімі вачамі ён, што выразаў у амерыканскіх умовах, глядзеў на жытло любімага ім паэта?

— А мы не заўважалі нічога, акрамя адзін аднаго. Мы былі ў іншым свеце... Хочаце, я вам раскажу пра першую сустрэчу з Данчыкам? Прывезлі мяне ў нейкае памяшканне. Стол, за якім збіраюцца людзі для бяседы. Усадзілі мяне ў крэсла, а месца насупраць — свабоднае, ніхто яго чамусьці не займае. Праз колькі хвілін уваходзіць Данчык у залу, і яго садзяць якраз насупраць мяне. Я то яго ведаю з фотаздымкаў, а ён мяне — не. І нават не глядзіць у мой бок. Потым яму шапнулі нешта на вуха. Як ён кінецца да мяне: паціскае рукі, абдымае.

Пабачыць аўтара «Зорачак» і пакланіцца яму. Як гэта ні шаблонна гучыць, але іншых слоў, каб вызначыць стан душы Данчыка, не падбяру. Гэта ў нас, на жаль, пра «Зорачкі» ведаюць вельмі і вельмі нямногія беларусы, а там, за мяжой, сярод эмігрантаў, гэтая песня — бы малітва, якую спяваюць штодня, штовечар, кладучыся спаць, каб хоць у снах убачыць сваю Радзіму.

Напісаную яшчэ ў польскай ссыльцы ў 1929 годзе, я зразумее і вывучыць, як пацярзе, відаць, толькі той, хто спазнаў, што такое чужая дзячынь, хто перанёс усе нягоды выгнанніца. Нездарма яе спяваюць не толькі беларусы, яна вядома і рускім, і палякам, і ўкраінцам. «Зорачкі» перакладзены на многія мовы свету, нават на эсперанта.

Сярод многіх водгукаў я знайшоў і такі ў архіве паэта: «Каб вы не стварылі больш нічога, акрамя «Зорачак», ваша імя па праву можа ўвайсці ў нацыянальную літаратуру». Веру, што гэтыя словы напісаны не для таго, каб пацешыць самалюбства Сяргея Новіка-Пяюна. Той, хто пісаў іх, быў уражаны моцнай песні, глыбінёй пачуццяў і думак, што тояцца ў ёй. Напэўна, так і я быў уражаны гімнам «З крыві беларускай», калі ўпершыню яго пачуў сёлета на вечарыне, прысвечанай 74-й гадавіне БНР у мінскім Доме літаратара. Як і ўся зала, я імпульсіўна ўскочыў з месца і не шкадаваў далоняў,

СВАЕ ЛЮДЗІ Ў НЬЮ-ЙОРКСКАЙ ПУБЛІЧНАЙ БІБЛІЯТЭЦЫ

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

ЧАСТКА ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ

Яшчэ са школьных гадоў я любіла хадзіць у чытальную залу бібліятэкі. У асноўным з-за таго, што кватэрка ў нас была малюсенькая: няма дзе прыткнуцца, каб пачытаць, падумаць. Пазней, ужо рыхтуючыся да паступлення ва ўніверсітэт, адчула патрэбу ў спецыяльнай літаратуры, якая была ў фондах Дзяржаўнай бібліятэкі. Але тагачасныя парадкі дазвалялі толькі студэнтам наведваць яе. У студэнцкія гады ўжо на законных правах карысталася неабходнай літаратурай. Штудзіравала дзесяткі кніжак па розных навуках, спісваючы цэлыя сшыткі патрэбным матэрыялам. На падрыхтоўку навуковай работы ішлі месяцы карпатлівай працы. Цяпер я з жалем думаю аб тым часе, большая частка якога была аддадзена на перапісанне, выпіскі, на пошук літаратуры, а значыць — непрадукцыйна. Іншым разам, бывае, прысніцца Нью-Йоркская бібліятэка, па якой мы з Зорай Кіпель зрабілі экскурсію: камп'ютэры, пішучыя машыны, розная капіравальная тэхніка... Для нас — мара. А для любога амерыканца — рэальнасць.

Нягледзячы на свой пажаны ўзрост — бібліятэка была заснавана ў 1895 годзе шляхам аб'яднання прыватных кніжных збораў Джона Якоба Астора, Джэймса Ленокса і Самюэля Джонса Цільдэна, — яна адна з самых найчасцейных у свеце. Свае кнігі багатыя нью-йоркцы без грошай перадалі гораду з адной умовай, што мясцовыя ўлады пабудуюць прыстойны будынак для бібліятэкі, фондамі якой зможа бясплатна карыстацца кожны, хто пажадае. Горад Нью-Йорк даў згоду пабудаваць і падтрымліваць Цэнтральную навуковую бібліятэку на 5-й авеню — 42-й стрыт. У 1901 годзе 11 іншых самастойных бібліятэк увайшлі ў склад Нью-Йоркской публічнай.

Сёння гэтая бібліятэка — прыватная карпарацыя, якая кардынуе працу 4 даследчых і 82 галіновых бібліятэк. У савет яе папачыцель у ваходзяць 42 чалавекі, якія разам з яе прэзідэнтам і азначыцелью кіраўніцтва гэтым гігантам.

Бібліятэка перажывае росквіт. Яна захляпае прыгажосцю сваёй архітэктуры і аздобай унутраных інтэр'ераў, радуе наведвальнікаў зручнасцю, суперсучаснай тэхнікай, якая дапамагае авалодаць багаццямі навукі і культуры. Звесткі пра новую літаратуру цяпер чытач шукае на камп'ютэрах. А старая па ўсіх галінах сабрала ў 800 тамах каталогі.

Славянскі аддзел, у якім працуе Зора Кіпель, мае най-

большы ў Амерыцы беларускі фонд. Канешне ж, не таму, што бібліятэка праяўляе нейкую асаблівую цікавасць да Беларусі. А таму, што вельмі зацікаўленым спецыялістам — бібліятэказнаўцам тут з'яўляецца наша суайчынніца. (Трэба заўважыць, што беларускія аддзелы ёсць і ў бібліятэках Кліўленда, Чыкага, Лос-Анджэлеса, Дэтройта, а таксама ў іншых бібліятэках Нью-Йорка, у Калумбійскім універсітэце, у Морганскай бібліятэцы і г. д.).

...Зора Кіпель дае мне магчымасць пахадзіць сярод стэлажоў і паглядзець, якія

найбольшы бібліятэкі яшчэ да вайны, прадаючы скарбы беларускага народа за мяжу. Палітыка продажу мастацкіх каштоўнасцей рэвалюцыйным пралетарыятам нанесла непараўную шкоду нашай культуры.

Нягледзячы на тое, што фонды славянскага аддзела пастаянна папаўняюцца і беларускі становіцца больш і больш (некаторыя энтузіясты па ўласнай ініцыятыве дасылаюць сюды кнігі і газеты), для друкаванай прадукцыі тут створаны вельмі спрыяльныя ўмовы. Іх проста немагчыма параўнаць з тымі ўмовамі, у якіх знаходзяцца кнігі ў на-

ратуры пра іх. Вельмі элегантна і прафесійна аформлены дзесяткі томікаў такіх кніжак, выдодзеных БІНІМам на грамадскія ахвяраванні нашай эміграцыі, пакуль ёсць толькі ў асобных грамадзян Беларусі, якія атрымалі іх у падарунак, але няма сумнення, што тыя кнігі зоймуць свае месцы і на паліцах галоўнай нацыянальнай і шматлікіх навуковых бібліятэк рэспублікі. Гэтага патрабуе і час, і гістарычная справядлівасць.

Гаворачы аб актыўнай культурніцкай і папулярызатарскай дзейнасці Зоры Кіпель, якая накіравана на пашырэнне сярод амерыканскага грамадства інфармацыі і ведаў пра Беларусь, нельга не адзначыць наладжаныя ёю ў славянскім аддзеле бібліятэкі дзесяткі выставак, прысвечаных юбілеям Купалы, Коласа, Скрыны, тых ці іншых пад ей у гісторыі Беларусі. Але, на жаль, як кажа Зора Кіпель, з арганізацыяй выставак стала цяпер больш складана. Калі раней яна магла па сваёй ініцыятыве нешта зрабіць, то цяпер іх тэматыку вызначае спецыяльная камісія бібліятэкі.

— Ці адчуваеце вы цяпер нейкую маральную палёжку ў рабоце, звязаную з палітычнымі зменамі ў Беларусі, з наладжаннем нармальных адносін Бацькаўшчыны са сваёй эміграцыяй у ЗША? — пытаюся я ў спадарыні Зоры.

— Несумненна. Мы адчуваем уплыў і з Беластоцчыны, і з самой Беларусі. Гэта натхняе, прымушае яшчэ больш сканцэнтравана на беларускіх справах. Як паказала жыццё, нашыя намаганні тут не былі дарэзнымі, яны толькі на карысць Беларусі і яе народу. Асабіста я займаюся цяпер даследаваннем беларускай літаратуры XVI стагоддзя. Укладаем бібліяграфію беларускіх замежных перыядычных выданняў (беларуска за межамі Беларусі), пішу падручнік на англійскай мове «Гісторыя беларускай кнігі і друкарства», шмат іншых праектаў. Вялікі пласт работы звязаны з тым, што мы з Вітаўтам рэдагуем газету «Беларус».

Нашыя людзі, працуючы ў нацыянальнай бібліятэцы ў Нью-Йорку, здаецца мне, няма карыснага зрабілі і для Амерыкі, і для сваёй Бацькаўшчыны. Хоцца спадзявацца, што на змену ім прыйдуць маладыя работнікі, якія таксама, як і спадары Кіпель, нябачнымі ніцямі звязаны з Беларуссю, зацікаўлены ў тым, каб край гэты падняўся ва ўсёй сваёй велічы і прыгажосці і каб увесць свет спэзнаў створаныя яго народамі духоўныя каштоўнасці.

Таццяна АНТОНАВА.

НА ЗДЫМКУ: Зора КІПЕЛЬ у славянскім аддзеле публічнай бібліятэкі.

беларускія выданні яны маюць. А маюць многа. Больш за 20 тысяч беларускіх кніг, а таксама перыядыка — як афіцыйная, так і неафіцыйная. Ёсць поўны збор «Летапіс беларускага друку» (ад 1925 года), каля 80 тамоў, першыя выданні Купалы, Коласа, Бядулі, Багдановіча, поўны комплект «Нашай нівы», розныя энцыклапедыі, нават асобныя старонкі са Скарынаўскай Бібліі 1518 года, а таксама беларускія выданні, што выходзяць на Беластоцчыне. Карацей, цікаўнаму чалавеку ўся гэтая літаратура дасць даволі поўнае ўяўленне і пра беларускі народ, і пра яго гісторыю.

— Беларускія кнігі пачалі прыходзіць у гэту бібліятэку ў канцы XIX стагоддзя, — кажа Зора Кіпель. — Але найбольшы прыток адбыўся ў 20-х гадах нашага стагоддзя, калі быў завязаны кнігаабмен з Інбелкультам. Да 1940-га года кнігі даставляліся рэгулярна. З пачаткам вайны ўсё перарвалася. У 50—60-х гадах спарадычна бывалі паступленні, і толькі з 70-х гадоў зноў пачаліся стабільныя кантакты. Цяпер мы маем усю беларускую ў абмен на выданні па-англійску. Шырокія сувязі даюць нам магчымасць набыць з прыватных бібліятэк бягучыя выданні, а таксама і старыя. На жаль, Беларускае страціла многія каштоўныя выданні, большавікі распусцілі

шай Дзяржаўнай бібліятэцы, дзе ад вільгаці, а то і з-за аварыйных сітуацый часта гінучы і псуецца рэдкія выданні і старадрукі.

У публічнай бібліятэцы ў Нью-Йорку ў кніжных сховішчах пастаянны мікраклімат, пам'яшканні праветрываюцца, усе кніжкі «апрачаны» ў спецыяльныя кніжныя вокладкі. Для беларускіх кніжак ёсць тут спецыяльны беларускі знак *QM — для манэграфіі і *QMA — для серыйных выданняў.

Хоцца сказаць і пра тыя беларускія кнігі, што выдаваліся сіламі эміграцыі. Самае непасрэднае дачыненне да іх мае муж Зоры Кіпель — Вітаўт, які ўзначальвае БІНІМ у Нью-Йорку. Менавіта гэты інстытут на працягу доўгіх гадоў выдаваў зборнікі публіцыстыкі, прозы і паэзіі аўтараў, якія жылі і тварылі на эміграцыі. Пра існаванне гэтых кніжак і самой эмігранцкай літаратуры на Беларусі мелі даволі цямьянае ўяўленне. Толькі ў апошнія гады беларускі чытач збольша змог даведацца пра Н. Арсеньеву, М. Кавылу, У. Сядуру, М. Сяднёва, іншых.

Спадарыня Зора Кіпель таксама задзейнічана ў кнігавыдавецкай справе — апрацоўвае бібліяграфію творчасці пісьменнікаў-эмігрантаў і літа-

саюзаў, уключыла ў сябе ўрачыстую прэзентацыю конкурснай выстаўкі творчых работ студэнтаў мастацка-графічнага факультэта педінстытута і будучых праекціроўшчыкаў з тэхналагічнага інстытута лёгкай прамысловасці. Абстаноўка святая стварыў спецыяльна

запрошаны з Масквы авангардны балет «Фабрыка націормортаў», а прызы (паўтары тысячы рублёў аўтарам лепшых твораў) зрабілі ўрачыстасць не толькі прыёмнай, але і канструкцыйнай.

ВЫДАВЕЦТВА «Вышэйшая школа» выпусціла ў свет першы ў лексіграфічнай практыцы беларускай мовы навукаўнай навуцы тэматычны «Руска-беларускі размоўнік» (Мн., 1991), аўтарам і ўкладальнікам якога з'яўляецца прафесар Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута замежных моў, доктар філалагічных навук А. Міхневіч.

ВУЧЫЦЦА ГАВАРЫЦЬ ПА-БЕЛАРУСКУ

Як адзначаецца ў прадмове да кнігі, гэта дапаможнік агульнага тыпу, які ахоплівае неспецыялізаваныя тэмы паўсядзённага дыялога і адпаведную ім лексіку. Асноўная яго мэта — аказаць дапамогу рускамоўным жыхарам і гасцям рэспублікі, усім, хто імкнецца авалодаць мовай, набываць ці ўдасканальваць навыкі беларускай вусна-гутарковай і літаратурна-пісьмовай мовы. З гэтай мэтай у кнігу ўключаны моўныя матэрыялы з найбольш характэрных сфер зносін, у тым ліку размоўныя тэмы, жывыя канструкцыі і выразы, паўсядзённая бытавая лексіка, беларускія прыказкі, прымаўкі і выслоўі, супастаўляльныя лексіка-граматычныя заметкі, дыялогі з мастацкай літаратуры і фальклору.

Структура кнігі — стройная, лагічная. Усе размоўныя канструкцыі аб'яднаны ў адзінаццаць тэматычных раздзелаў.

У супастаўляльных звестках (нататках) вядзецца размова пра адметныя рысы беларускай мовы ў параўнанні з рускай. Пры гэтым, як падкрэслівае аўтар, чытанне іх не ўважае спецыяльных лінгвістычных ведаў. Яны грунтуюцца на багатым моўным матэрыяле, які дапаўняе і пашырае размоўныя тэмы. Мэта гэтых звестак — даць чытачу ўяўленне аб правільна беларускага вымаўлення, формазмяненні слоў і іх спалучальнасці.

У раздзеле аб літаратурных і фальклорных дыялогах шырока прадстаўлена жывая беларуская мова ва ўсёй разнастайнасці яе тэм, жанраў, сітуацый зносін суб'ектываў і ва ўсім багацці стылістыкі і экспрэсіі размоўнай стыліі.

Надзвычай важнымі і актуальнымі з'яўляюцца пытанні адносін і стаўлення аўтара да формы і метадаў, саміх прыёмаў і прынцыпаў моўнай перадачы адпаведных тэкстаў. Прымаючы пад увагу лексічнае багацце і сінтаксічную гібкасць абедзвюх моў, аўтар дапаможніка прыходзіць да адзіна правільных высноў адносна таго, што нельга і не трэба патрабаваць ад эквівалентных рэплік паслоўнага супадзення і лексіка-граматычнай тоеснасці іх тэкстаў. «Патрэбна вучыцца думаць і гаварыць па-беларуску, а не перакладаць у працэсе маўлення з рускай, — сцвярджае аўтар і працягвае: — Стыхія чалавечай мовы бязмежная. Таму аўтар не мог і не імкнуўся адлюстраваць у размоўніку ўсе магчымыя варыянты лексіка-сінтаксічнага афармлення думкі ў рускай і беларускай мовах. Фіксуюцца тыповыя звароты і найбольш характэрныя адрозненні паміж мовамі. Чытачу даецца магчымасць самому будаваць новыя канструкцыі, апрацоўваць на звароты, прыведзеныя ў размоўніку».

Аркадзь НАРКЕВІЧ.

З МАЛАДЫХ ДЫ У РАННІЯ

Удалай спробай маральна і матэрыяльна падтрымаць шматбагачую юных мастакоў, скульптараў, фатографію і дызайнераў стала першае ў гісторыі горада Віцебска шоу, прысвечанае студэнцкім талентам. «Арт-сесія», што адбылася ў Палацы культуры праф-

ПАШТОВЫ ШТЭМПЕЛЬ — АДЫТАК ГІСТОРЫІ

Пасля Кастрычніка 1917 года на тэрыторыі ўсёй Расіі пры савецкай уладзе паўсюдна выкарыстоўваліся паштовыя маркі і штэмпелі старога ўзору. І калі маркі да сярэдзіны 20-х гадоў былі зняты з паштовага абарачэння, то штэмпелі старога ўзору былі ў карыстанні амаль да 30-х гадоў. Асабліва гэта назіралася ў аддаленых паштовых канторах. У архіўных дакументах, у калекцыях, вывучаных мною, сустракаліся канверты і паштовыя карткі з адбіткамі штэмпеляў старога ўзору Чэрыкава (1926 год), Шацка (1927), Рудзенска (1926), Мінска (1927), Віцебска (1928, 1930), Лоева, Жлобіна, Гомеля (1929—1930 гады). У той жа час гэтыя паштовыя канторы пачалі выкарыстоўваць новыя штэмпелі, што адпавядалі праводзімай у той час нацыянальнай палітыцы, гэта значыць штэмпелі былі двухмоўнымі. Савецкія паштовыя штэмпелі і па сённяшні дзень засталіся такімі. Аднак новыя двухмоўныя штэмпелі 20—30-х гадоў адрозніваліся ад сённяшніх не толькі малюнкам, але і назвамі некаторых гарадоў Беларусі. Тагачаснае гучанне адрознівалася ад сённяшняга. Паштовыя штэмпелі захавалі яго нам.

Назва сталіцы БССР у беларускім гучанні — «Менск» была зацверджана Канстытуцыяй БССР 1927 года, гэтая ж юрыдычная назва была замацавана і ў Канстытуцыі 1938 года. Аднак выкарыстоўвалася гэтая назва крыху раней (я маю на ўвазе толькі савецкі перыяд) на тых жа паштовых штэмпелях, мне не ўдалося выявіць якіх-небудзь архіўных дакументаў: загадаў, інструкцый, распараджэнняў аб уводзе ў дзеянне на тэрыторыі БССР двухмоўных беларуска-рускіх паштовых штэмпеляў. Першыя вядомыя мне штэмпелі з назвай «Менск» былі прыменены ўжо ў 1925 годзе ў паштовым аддзяленні Заходняга вакзала Мінска. У яго малюнку па-руску чытаем «МИНСК Ж.Д.П.Т.О. ЗАП.В.», што расшыфруваецца як «чыгуначнае паштова-тэлеграфнае аддзяленне Заходняга вакзала», а па-беларуску толькі назва горада «МЕНСК». Больш раннія паштовыя

штэмпелі сённяшняга Мінска з назвай «Менск» мне невядомы. З 1926 года паштовыя аддзяленні Мінска — а іх тады было ўсяго некалькі — ужывалі штэмпелі з назвай «Менск». Па малюнку такіх штэмпеляў было некалькі. Яны вызначаліся рознымі варыянтамі надпісаў: «Минск Белор.—Менск», «Минск — Менск», «Менск БССР — Минск».

У 1938 годзе былі ўведзены паштовыя штэмпелі з новым малюнкам, аднолькавыя і абавязковыя для ўсяго СССР. У малюнку гэтых штэмпеляў была ўведзена абрэвіатура «СССР» і малюнак пяціканцовай зоркі з сярпом і молатам. Усе штэмпелі былі двухмоўнымі. Меліся такія і на мінскай пошце. У 1939 годзе 2-я секія Вярхоўнага Савета БССР прыняла рашэнне, а Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР зацвердзіў гэтае рашэнне — замяніць назву сталіцы рэспублікі «Менск» на «Минск». Рашэнне гэта не паўплывала на пошту, аж да чэрвеня 1941 года ўсе паштовыя аддзяленні Мінска прымянялі для гашэння карэспандэнцыі штэмпелі з назвай «Менск». Мала таго, міжнародны адзел мінскай пошты ў красавіку 1941 года прымяняў паштовы штэмпель з назвай «Менск» узору 20-х гадоў. У маёй калекцыі захоўваецца пісьмо ваеннапалоннага польскага салдата, накіраванае з Германіі ў Тамашоўку каля Брэста, на якім стаіць адбітак паштовага штэмпеля 20-х гадоў. Вядома карэспандэнцыя пасляваеннага перыяду, на якой маюцца адбіткі штэмпеля даваеннага ўзору з назвай «Менск». Аднак перыяд прымянення такіх штэмпеляў быў нядоўгім — толькі 1944—1945 гады.

Трэба таксама адзначыць, што з канца 30-х гадоў нароўні з рускамоўнымі штэмпелямі для заказных пісьмаў прымяняліся такія ж штэмпелі на беларускай мове з назвай сталіцы рэспублікі «Менск». Цікаваць для філатэлістаў і, несумненна, гісторыкаў уяўляюць фірменныя канверты розных пераваенных дзяржаўных устаноў, на якіх акрамя паштовых штэмпеляў маюцца надпісы на чатырох мовах — беларус-

кай, рускай, польскай і яўрэйскай.

Выклікаюць цікавасць паштовыя штэмпелі 20—30-х гадоў і іншыя беларускія паштовыя аддзяленні розных гарадоў. У нашы дні не ўсім ужо вядома, а многія нават не здагадваюцца, што ў тыя далёкія перадаенныя гады назвы многіх беларускіх гарадоў гучалі зусім па-іншаму.

Напрыклад, на штэмпелях 20—30-х гадоў горада Оршы па-беларуску напісана «Ворша». Аршанская пошта прымяняла таксама штэмпель для заказных пісьмаў з надпісам «Ворша». На паштовых штэмпелях Слуцка 1929 года ўказана тэрытарыяльная прыналежнасць горада: «Слуцк Вобр.» і «Бабруйск, акр.» — гэта значыць Бабруйская акруга. Па тагачаснаму тэрытарыяльна-адміністрацыйнаму дзяленню Беларусі ў рэспубліцы налічвалася 8 акруг (у 1925—10, у 1929—12). Але штэмпелі старажытнага Слуцка таго перыяду маюць цікавасць яшчэ і таму, што беларуская назва горада гучыць «Слуцк». Трэба адзначыць, што штэмпелі Полацка таго ж часу маюць беларускае напісанне «Полацк», а не «Полацак».

Вось яшчэ некалькі прыкладаў штэмпеляў таго часу, на якіх назвы нашых гарадоў, больш дакладна, гучанне назвы адрозніваецца ад сённяшняга. У 1926 годзе на штэмпелях Рагачова быў надпіс «Рагачэў», штэмпелі 1937 года даюць назву «Рагачоў», а пасёлка Узляны — «Вузляны». Штэмпелі Талачына прымяняліся двух відаў: у 1926 годзе з надпісам «Талачын Бел.—Талачын» і ў 1929 годзе «Толочин Орш. окр.—Талачын». Цікавыя штэмпелі Магілёва таго часу. Двухмоўныя штэмпелі 1929 года даюць нам рознае напісанне беларускай назвы горада. Магчыма, то быў перыяд, калі не ўстанавілі дакладна, як па-беларуску гучыць назва горада — «Магілёў» ці «Могілеў». І гэта няведанне адлюстравана на адбітках штэмпеляў таго часу. Сёння на паштовых штэмпелях горада, які раскінуўся на рацэ Бярэзіне, напісана «Берэзіно», у 1926 годзе ж руская назва гучала як «Березна», беларуская — «Бярэзіна».

На жаль, мне невядомы якія-небудзь дзяржаўныя паштовыя аб уводзе ці зняцці з абарачэння вышэйназваных паштовых штэмпеляў, таму я не магу назваць дакладных дат іх прымянення.

Леў КОЛАСАЎ.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

САЛЕЙ Канстанцін Цімафеевіч шукае стрыечнага брата КІСЛАГА Сцяпана Фёдаравіча і стрыечных сясцёр КІСЛЮЮ Настасію Фёдараву і КІСЛЮЮ Вераніку Фёдараву. Іхні бацька КІСЛЫ Фёдар перад Вялікай Айчыннай вайной жыў у Гродзенскай вобласці, Мастоўскім р-не, в. Заполле. Мяркуюцца, што пасля эміграцыі з СССР ён жыў у Канадзе, г. Вініпегу.

Усіх, хто што-небудзь ведае пра сям'ю КІСЛАГА Фёдара, просім адгукнуцца на адрас: Рэспубліка Беларусь, 231602, Гродзенская вобласць, Мастоўскі р-н, п/а Дубно, в. Заполле.

САЛЕЮ Канстанціну Цімафеевічу.

НА ЗДЫМКУ: КІСЛЫ Сцяпан Фёдаравіч у дзяцінстве.

КАРКАШУК Вольга Андрэеўна шукае свайго дзядзьку КАРКАШУКА Васіля Міхайлавіча, які ў 20-х гадах выехаў у ЗША з вёскі Кустовічы Гарадзецкага сельсавета Антопольскага раёна Брэсцкай вобласці. Жыў у Чыкага, меў сям'ю.

Просьба да ўсіх, хто што-небудзь ведае пра Васіля КАРКАШУКА, яго дзядзю, стрыечных братоў і сясцёр Вольгі КАРКАШУК, адгукнуцца. Пісаць на адрас рэдакцыі альбо:

Рэспубліка Беларусь, 225320, г. Баранавічы, вул. Кірава, д. 42, кв. 50. МАРАЗАВАЯ А. П.

НА ЗДЫМКУ: КАРКАШУК Васіль Міхайлавіч з жонкай (шлюбнае фото).

СПОРТ

КУЛЯВАЯ СТРАЛЬБА. Алімпійскі тыдзень завяршыўся ў сталіцы маючых адбыцца летніх Гульні — Барселоне. За зборную СНД выступаў чэмпіён Еўропы Аляксандр Васільеў з Брэста. На гэты раз беларускі стралок заняў другое месца.

Тут жа, у Барселоне, адбылося пасяджэнне адміністрацыйнага савета Міжнароднага кулявога саюза, на якім станоўча вырашана пытанне аб прыёме кулявога саюза Беларусі ў гэту міжнародную арганізацыю.

МАСТАЦКАЯ ГІМНАСТЫКА. У горадзе Адэсе завяршылася першыя СМД. Мінчанка Ларыса Лук'яненка заняла трэцяе месца.

Гэта не першы поспех беларускай гімнасткі. Ужо цяпер можна з упэўненасцю сцвярджаць, што

яна «забраніравала» сабе месца ў зборнай камандзе СМД, якая выступіць на Алімпіядзе ў Барселоне. Добрыя шанцы паехаць на Гульні мае і сяброўка Ларысы Алена Шаматульская, якая ў Адэсе замкнула шасцёрку мацнейшых. Застаецца чакаць канчатковага рашэння трэнерскага савета былога Саюза.

ХАКЕІ. Прыемная навіна прыйшла з Прагі. На чарговым кангрэсе Міжнароднага федэрацыі лёдавага хакея (НІХФ) было заяўлена аб прыняцці Беларусі ў яе члены. Цяпер наша рэспубліка стане рыхтавацца да першынства свету ў групе «С».

ФУТБОЛ. Як вядома, усе рэспублікі былога Саюза праводзяць свае нацыянальныя першынствы. На чэмпіянаце Беларусі ўпэўненае лідэрства захавалі дынамаўцы Мінска.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

ЗАСНАВАЛЬНІК:

Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ПРАСПЕКТ Ф. СКАРЫНЫ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў, матэрыялы якіх друкуюцца на старонках «Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета аддрукавана ў друкарні «Беларускі Дом друку» Індэкс 63854. Зак. 944.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12